

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
(повне найменування закладу вищої освіти)

Географічний

(назва інституту / факультету)

Кафедра фізичної географії, геоморфології та палеогеографії
(назва кафедри)

“ЗАТВЕРДЖУЮ”
Декан географічного факультету
М.Д. Заячук
“ 28 ” 08 08 2025 року

РОБОЧА ПРОГРАМА
навчальної дисципліни

«Ретроспективна географія з основами етногеографії»

(назва навчальної дисципліни)

вибіркова

(вказати: обов'язкова / вибіркова)

Освітньо-професійна програма ОП «Географія»

(назва програми)

Спеціальність 014 «Середня освіта» (Географія)

(вказати: код, назва)

Галузь знань 01 Освіта

(вказати: шифр, назва)

Рівень вищої освіти перший бакалаврський

(вказати: перший бакалаврський/другий магістерський)

Географічний

(назва факультету/інституту, на якому здійснюється підготовка фахівців за вказаною освітньо-професійною програмою)

Мова навчання українська

(вказати: на якій мові читається дисципліна)

Чернівці 2025 рік

Робоча програма навчальної дисципліни «Ретроспективна географія з основами етногеографії» складена відповідно до освітньо-професійної програми Географія, 014.07 Середня освіта (Географія).

Розробники: Добинда Ірина Петрівна, к. геогр. н., асистент
(П.І.Б. авторів, посада, науковий ступінь, вчене звання)

Викладач (чі), що забезпечує читання даної навчальної дисципліни:
Добинда Ірина Петрівна, к. геогр. н., асистент
(П.І.Б. авторів, посада, науковий ступінь, вчене звання)

Затверджено на засіданні кафедри фізичної географії, геоморфології та палеогеографії
протокол № 1 від “ 26 ” серпня 2025 року

Завідувач кафедри Ргу Богдан РІДУШ
(підпис) (прізвище та ініціали)

Схвалено методичною радою географічного факультету
протокол № 1 від “ 28 ” серпня 2025 року

Голова методичної ради географічного факультету Наталія АНДРУСЯК

Мета навчальної дисципліни: Мета полягає у виявленні об'єкту і предмету дослідження, структури історичної географії та її завдань, історії розвитку і становлення. Простеження особливостей перебігу природно-історичного процесу, загалом і в Україні, зокрема. Характеристика часово-просторових закономірностей заселення і подальшої історичної динаміки території держави від палеоліту і до новітніх часів. З'ясування походження українців на їхніх етнічних землях та появи на них некорінних етносів. Дослідження хронологічної та просторової зміни демографічних показників українського та інших народів, що замешкують землі України.

Основним завданням вивчення дисципліни є теоретична та практична підготовка студентів із наступних питань:

- характеристика науково-методологічної організації історичної географії та її складових;
- ретроспективні особливості розвитку історичної географії та характерні риси її етапів;
- природно-історичний процес як передумова розвитку первісного суспільства, особливості та місце у ньому території України;
- географічний аналіз особливостей заселення й освоєння території України від палеоліту і до кінця XX століття;
- етногенез українців у межах суцільної української території;
характеристика походження та територіального розповсюдження національних меншин в Україні та їхні демографічні показники

Результати навчання

У результаті вивчення дисципліни «Ретроспективна географія з основами етногеографії» у студентів повинні бути сформовані такі компетентності (згідно ОПІ):

Загальні компетентності:

- ЗК01. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні;
- ЗК03. Здатність виявляти повагу та цінувати українську національну культуру, мультикультурність у суспільстві;
- ЗК06. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

Спеціальні (фахові) компетентності:

- ФК03. Здатність добирати та використовувати сучасні й ефективні методики та технології навчання;
- ФК06. Здатність організовувати безпечне освітнє середовище, використовувати здоров'язбережувальні технології під час освітнього процесу;
- ФК12. Здатність навчити застосовувати географічні знання при вивченні світу, регіону, країни, своєї місцевої, володіння інструментарієм краєзнавчих досліджень.

Програмні результати навчання на основі освітньої програми «Географія»:

- *Результат ПРН5.* Знання основних принципів і положень географічної науки та їх використання у професійній педагогічній діяльності;
- *Результат ПРН 06.* Здатність зрозуміло доносити висновки, знання та їх обґрунтування до слухачів користуючись основними поняттями та термінами професійно-орієнтованих дисциплін.;
- *Результат ПРН 10.* Застосовувати в професійній діяльності сучасні дидактичні й методичні засади викладання навчальних дисциплін та обирати технології та методики в освітньому процесі.

**Опис навчальної дисципліни
Загальна інформація**

Форма навчання	Рік підготовки	Семестр	Кількість		Кількість годин						Вид підсумкового контролю
			кредитів	годин	лекції	практичні	семінарські	лабораторні	самостійна робота	індивідуальні завдання	
Денна	4	7	3	90	22	12	-	-	56	-	залік
Заочна	4	7	3	90	6	6	-	-	78	-	залік

Структура змісту навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин												
	денна форма						Заочна форма						
	усього	у тому числі					усього	у тому числі					
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
Теми лекційних занять	ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 1. Парадигма історичної географії. Дослідження природно-історичного процесу.												
Тема 1. Науково-методологічна організація ретроспективної географії та її складових	5	2				4	7	2					5
Тема 2. Історія розвитку ретроспективної географії	5	1	2			4	8		2				6
Тема 3. Природно-історичний процес та особливості його вивчення	11	2	2			4	6						6
Разом за ЗМ1	21	5	4			12	21	2	2				17
Теми лекційних занять	Змістовий модуль 2. Географічні особливості заселення й освоєння території України за історичний період часу												
Тема 4. Історико-географічний аналіз взаємодії суспільства і природи в Україні	15	1	2			7	11	2					9

за привласнюючого господарства												
Тема 5. Географічні особливості заселення й освоєння території України від початків відтворюючого господарства і до бронзової доби	6	2				7	12		2			10
Тема 6. Історична географія України від перед скіфського часу і до періоду Русі-України	14	2	2			9	10					10
Тема 7. Історична географія України у XIV-XX століттях	8	2				9	10					10
Разом за ЗМ 2	43	7	4			32	43		2	2		39
Теми лекційних занять	Змістовий модуль 3. Етноси в Україні, територіальні та часові особливості їхнього поширення											
Тема 8. Поняття про етнос та етнічні процеси	8	3	2			4	9		2			7
Тема 9. Етногенез українського народу	8	3				4	9		2			7
Тема 10. Етнічний склад населення України: походження на території держави національних меншин та їхнє географічне поширення. Вивчення етнічного складу населення у шкільній географії.	10	4	2			4	8					8
	26	10	4			12	26		2	2		22
Усього годин	90	22	12			56	90		6	6		78

Тематика лекційних занять з переліком питань

№	Назва теми
1	Ретроспективна (історична) географія як галузь наукових знань (<i>Об'єкт і предмет вивчення ретроспективної (історичної) географії; Структура ретроспективної географії та її завдання; Методи дослідження ретроспективної географії та їхні особливості; Місце ретроспективної географії на межі природничих і гуманітарних наук</i>)
2	Історія розвитку ретроспективної географії (<i>Перший, зародковий (ембріональний) етап розвитку ретроспективної географії – (до XIII ст. включно); Другий етап – збір джерел і фактів (XIV-XVI ст.); Третій етап – зародження ретроспективної географії, критичний аналіз джерел (XVII-XVIII ст.); Четвертий етап – формування ретроспективної географії як галузі історичної науки (три чверті XIX ст.); П'ятий етап – постава нової ретроспективної географії (остання чверть XIX – перша половина XX ст.); Шостий етап – становлення ретроспективної географії як науки (від другої половини XX ст.)</i>)
3	Природно-історичний процес та особливості його вивчення (<i>Загальні чинники впливу на природно-історичний процес; Голоцен – як головний часовий відтинок розвитку природи і людини; Особливості вивчення процесів заселення території (з погляду ретроспективної географії)</i>)
4.	Історико-географічний аналіз взаємодії суспільства і природи в Україні за привласнюючого господарства (<i>Заселення території України за палеолітичної доби; Особливості заселення та освоєння території України в мезоліті</i>)
5.	Географічні особливості заселення й освоєння території України від початків відтворюючого господарства і до бронзової доби (<i>Заселення і господарська спеціалізація території України за неолітичної доби; Заселення і господарська спеціалізація території України за енеоліту (мідно-кам'яного віку); Освоєння території України та її господарський розвиток за доби бронзи</i>)
6.	Історична географія України від перед скіфського часу і до періоду Русі-України (<i>Заселення та господарський розвиток території України в залізну добу (I тис. до н.е.); Особливості заселення та освоєння території України у I-VI ст. н.е; Географічні передумови та особливості формування Київської Русі; Географічне положення і розвиток давньоукраїнських державних утворень: Київської Русі, Галицького князівства, Галицько-Волинської держави</i>)
7.	Історична географія України у XIV-XX століттях (<i>Удільні князівства на українських землях в XIV-XV ст.; Польський адміністративно-територіальний устрій на українських землях у XV—XVIII ст.; Землі Закарпаття, Буковини та Півдня України у XIV-XVI ст.; Географічне положення та розвиток Козацько-Гетьманської держави; Українська етнічна територія напередодні першої світової війни. Географічне положення і розвиток Української держави 1917-20рр. (Центральна Рада, Гетьманат, Директорія, ЗУНР); Післявоєнний державно-політичний і адміністративно-територіальний поділ земель України</i>)
8.	Поняття про етнос та етнічні процеси. Класифікація етносів (<i>Етнос, ієрархія етнічних спільностей; Вік етносу, параметризація етнічної історії; Етнічні процеси та взаємовідносини між етносами; Взаємовідносини етносів і ландшафтів, роль ландшафтів у виникненні етнічних спільностей; Класифікації етносів</i>)
9.	Етногенез українського народу (<i>Питання витоків (джерел) слов'яно-української прабатьківщини; Загальний огляд проблеми походження українців; Слов'яно-українська етнічність археологічних культур та початок розвитку українського етносу; Постава сучасної української нації (фази: підйому, акматична, надламу)</i>)

10.	Етнічний склад населення України: походження на території держави національних меншин та їхнє географічне поширення (<i>Народи індоєвропейської лінгвістичної сім'ї: слов'янська група (росіяни, білоруси, поляки, болгары, словаки, чехи); романська група (молдовани, румуни); албанська група (албанці); грецька група (греки-татари, греки-елліни); індоарійська група (цигани); германська група (німці, євреї); вірменська група (вірмени); Народи уральської лінгвістичної сім'ї; Народи алтайської лінгвістичної сім'ї – тюркської групи (татари, кримські татари, караїми, кримчаки, гагаузи); Народи інших лінгвістичних сімей (грузини, корейці)</i>)

Теми (ключові завдання) практичних занять

№	Назва теми
Змістовий модуль 1. Парадигма історичної географії. Дослідження природно-історичного процесу.	
1	Заселення і господарська спеціалізація території Західної України в середньому і пізньому голоцені
Змістовий модуль 2. Географічні особливості заселення й освоєння території України за історичний період часу	
2	Описати поширення одного із етносів на вибір
Змістовий модуль 3. Етноси в Україні, територіальні та часові особливості їхнього поширення	
3	Дати повну характеристику однієї із національних меншин в Україні

Самостійна робота студента

№	Назва теми	Завдання для самостійної роботи	Кількість годин
1	Науково-методологічна організація ретроспективної географії та її складових	Визначіть місце ретроспективної географії на межі природничих і гуманітарних наук (опитування, тестування)	3
2	Часові особливості розвитку ретроспективної географії	Обґрунтуйте становлення ретроспективної географії як науки (опитування, тестування)	4
3	Природно-історичний процес та особливості його вивчення	Поясніть на прикладі особливості заселення та освоєння території України в мезоліті (опитування, тестування)	3
4	Історико-географічний аналіз взаємодії суспільства і природи в Україні за привласнюючого господарства	Порівняйте заселення території України за палеолітичної та мезолітичної діб (опитування, тестування)	4
5	Географічні особливості заселення й освоєння території України від початків відтворюючого господарства і до бронзової доби	Охарактеризуйте освоєння території України та її господарський розвиток за доби бронзи (опитування, тестування)	4
6	Історична географія України від передскіфського часу і до періоду Русі-України	Дайте характеристику географічного положення і розвитку давньоукраїнських державних утворень: Київської Русі, Галицького князівства, Галицько-Волинської держави (опитування, тестування)	6

7	Історична географія України у XIV-XX століттях	Дайте характеристику географічного положення і розвитку Української держави 1917-20рр. (опитування, тестування)	6
8	Етногенез українського народу (опитування, тестування)	Спробуйте пояснити на етногенезі українського народу реальними фактами фази етногенезу (обговорення в групі)	5
9	Етнічний склад населення України: походження на території держави національних меншин та їхнє географічне поширення	У табличному вигляді подайте етнічний склад населення України (опитування, тестування)	6
10	Класифікація етносів	У табличному вигляді подайте класифікації етнозів за різними чинниками з прикладами (опитування, тестування)	5

Тематика індивідуальних завдань

ІНДЗ не передбачено

Методи навчання

Під час викладання курсу «Ретроспективна географія з основами етногеографії» залучається низка освітніх технологій, зокрема, інформаційно-комп'ютерні технології, інтерактивні заняття (заняття дискусійна група, заняття з навчанням одних студентів іншими), інтегровані заняття.

Методи формування знань студентів: розповідь, пояснення, ілюстрація, проблемний виклад, частково-пошукові та дослідницькі методи, презентації, бесіди і дискусії, спрямовані на активізацію і стимулювання навчально-пізнавальної діяльності студентів. Методи формування практичних умінь і навичок: робота з контурними картами, атласами, розробка схем, таблиць, складання словника, аналіз джерельної бази, практичне виконання вправ.

Система контролю та оцінювання

При вивченні дисципліни «Ретроспективна географія з основами етногеографії» рекомендується використовувати такі методи і форми контролю:

1. Для контролю засвоєння лекційного матеріалу: письмові модульні контрольні роботи; поточне тестування; оцінка за індивідуальне навчальне завдання; звіти, реферати; доповіді, участь в дискусії; есе, участь в онлайн-дискусії та коментування електронних навчальних матеріалів, інші види індивідуальних та групових завдань; підсумковий тестовий іспит.

2. Для контролю і оцінювання практичних робіт: практична перевірка і оцінювання кожної практичної роботи; презентації результатів виконання завдань.

Засоби оцінювання

Засобами оцінювання та демонстрування результатів навчання можуть бути:

- контрольні роботи;
- стандартизовані тести;
- реферати;
- графічні роботи;
- презентації результатів виконаних завдань та досліджень;

- контрольні роботи.

Критерії оцінювання поточного та підсумкового контролю

Критерієм успішного проходження здобувачем освіти підсумкового оцінювання може бути досягнення ним мінімальних порогових рівнів оцінок за кожним запланованим результатом навчання навчальної дисципліни, за умови, що кожна тема повинна бути здана хоча би на мінімальну оцінку. Роботи, які здаються невчасно без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку (75% від можливої максимальної кількості балів за вид діяльності балів).

З навчальної дисципліни навчальним планом передбачена форма контролю – **тестовий іспит**.

Контрольні заходи включають поточний та підсумковий контроль знань студента. Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних та інших видів занять, самостійної роботи і має на меті перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. Підсумковий контроль проводиться задля оцінки результатів навчання на завершальному етапі.

Загальна кількість балів, яку студент може отримати у процесі вивчення дисципліни впродовж семестру, становить 100 балів, з яких 60 балів студент набирає при поточних видах контролю і 40 балів – у процесі підсумкового виду контролю (**іспиту**).

Кількість балів за кожний навчальний елемент виводиться із суми поточних видів контролю. Кількість балів за змістовний модуль дорівнює сумі балів, отриманих за навчальні елементи даного модуля. Максимальна кількість балів складає: за 1 модуль – **16**; 2 модуль – **14** балів; 3 модуль – **15**, практичний модуль – **15**.

Студент, який набрав впродовж нормативного терміну вивчення дисципліни 60 балів та виконав навантаження за всіма кредитами, має можливість не складати іспит і отримати набрану кількість балів як підсумкову оцінку або складати іспит заради підвищення свого рейтингу за даною навчальною дисципліною. Якщо студент набрав менше 35 балів, він не допускається до складання іспиту.

Підсумкова оцінка за навчальну дисципліну, з якої складається іспит, виводиться із суми балів поточного контролю за модулями (до 60 балів) та модуля-контролю (іспиту) – до 40 балів. Відповідно до вимог Болонської угоди проводиться місцева (національна) шкала визначення оцінок і шкала ECTS. Для їх порівняння використовується вищенаведена таблиця.

Студент, який не отримав позитивні оцінки за підсумками роботи над кожним модулем, вважається не атестованим та не допускається до складання іспиту. Допущеним до складання іспиту студент може бути лише у разі відпрацювання всього матеріалу, передбаченого навчальним планом у повному обсязі, або тієї частини навчального матеріалу, за який отримано незадовільну оцінку, або за яким він не атестований.

Облік успішності за формами поточного контролю знань за трьома модулями в межах академічних груп проводиться за такими видами роботи студента:

- комп'ютерне тестування,
- письмове визначення основних понять,
- контрольні роботи, самостійні роботи,
- виконання практичних робіт.

Для здійснення контролю знань студентів викладач заповнює журнал, де вказуються оцінки за кожний навчальний елемент. Журнал зберігається у викладача. За модулями заповнюються відомості рубіжного контролю, які подаються і зберігаються на кафедрі.

1. Порядок проведення іспиту

1.1. З навчальної дисципліни «Ретроспективна географія з основами етногеографії» проводиться семестровий тестовий іспит. Кожен зі студентів отримують білети, що містять 24 тестових питання з дисципліни, а саме: 13 питань на 1 бал, 6 питань на 2 бали і 5 питань на 3 бали.

1.2. У випадку незгоди студента з отриманою в результаті письмового іспиту оцінкою відбувається його усна відповідь. В процесі цього студентом можуть бути задані додаткові питання.

2. Критерії оцінювання відповідей

Оцінкою «А» оцінюється відповідь за умови набору студентом за всі тестові питання 90 і більше балів. Відповідь оцінюється на «В» у випадку, коли студент за всі тестові завдання отримує 80-89 балів. Студент отримує категорію «С», коли його доробок за тестові питання сягатиме 70-79 балів. Якщо відповідь на тестові завдання лежатиме у межах 60-69 балів, то такий студент буде кваліфікований на «D». Відповідь оцінюється на «Е» за умови отримання студентом 50-59 балів. В усіх інших випадках, коли студент набирає за тести менше 50 балів, відповідь оцінюється на «Fх».

Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота											Іспит	Сума
Змістовий теоретичний модуль №1			Змістовий теоретичний модуль №2				Змістовий теоретичний модуль №3					
Н	Н	Н	Н	Н	Н	Н	Н	Н	Н			
·	·	·	·	·	·	·	·	·	·			
Е	Е	Е	Е	Е	Е	Е	Е	Е	Е			
·	·	·	·	·	·	·	·	·	·			
1	1	1	2	2	2	2	3	3	3			
·	·	·	·	·	·	·	·	·	·			
1	2	3	1	2	3	4	1	2	3			
·	·	·	·	·	·	·	·	·	·			
5	5	5	4	4	4	3	5	5	5	15	40	100

Примітка: самостійна робота оцінюється під час модульної роботи і оцінюється у 0,5 бала

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
	Оцінка (бали)	Пояснення за розширеною шкалою
Зараховано	A (90-100)	«Зараховано» - студент у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, як лекційним так і з практичних занять, вільно, самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, всебічно розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань. Студент орієнтується у науково-методологічній організації ретроспективної географії та її складових (причому зазначає який вчений і як поділяв цю науку), історії розвитку цієї науки, може описати особливості вивчення природно-історичного процесу (з вказанням датування

		періодів). Характеризує особливості освоєння і заселення території України від часів палеоліту до ХХст. Розуміє етнічні процеси, вік етносу, параметризацію етнічної історії та взаємовідносини між етносами, роль ландшафтів у етногенезі, знає різні класифікації етносів. Характеризує етногенез українського народу. Може проаналізувати поширення етнічних меншин по території України. Студент вільно веде дискусію по тематиці курсу, виконав і захистив усі практичні роботи. Набрал максимальну кількість балів на тестових роботах.
Зараховано	B (80-89)	«Зараховано» – студент знає теоретичний матеріал, виконав практичні роботи, оперує, уміє пояснити сутність основних понять. Студент орієнтується у науково-методологічній організації ретроспективної географії, називає її основні складові, знає основні моменти історії розвитку цієї науки, може описати характер природно-історичного процесу. Характеризує особливості освоєння і заселення території України від часів палеоліту до ХХст. вік етносу, параметризацію етнічної історії та взаємовідносини між етносами, роль ландшафтів у етногенезі, знає за чим класифікують етноси. Може назвати найбільш представлені національні меншини поширення етнічних меншин по території України. Виконав і захистив усі практичні заняття, може дискутувати по темах курсу..
	C (70-79)	«Зараховано» – вище зазначене виконує не в повній мірі, але все таки знає основну теорію й практику, виконує завдання викладача, може давати добрі відповіді на запитання. Виконав і захистив всі практичні роботи.
Зараховано	D (60-69)	«Зараховано» – знає основні теоретичні положення. Студент може пояснити, що розуміє під історичною географією, які вчені її розвивали і як ми її класифікуємо сьогодні. Знає, що таке природно-історичний процес, які періоди виділяються. Характеризує основи освоєння і заселення території України на різних часових віхах. Характеризує етнос і етнічні процеси. Знає декілька класифікацій етносів. Виконав і захистив усі практичні заняття.

	E (50-59)	«Зараховано» – все вище вказане виконує не повною мірою, однак виконав понад усі практичні роботи, але без їхнього захисту. На половину питань відповідає правильно.
Незараховано	FX (35-49)	«Незараховано» – студентом не виконані вимоги, які поставлені для оцінки “достатньо”, але студент виконував завдання в межах програми курсу
	F (1-34)	«Незараховано» з обов'язковим повторним курсом

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
	Оцінка (бали)	Пояснення за розширеною шкалою
Відмінно	A (90-100)	зараховано
Добре	B (80-89)	зараховано
	C (70-79)	зараховано
	D (60-69)	зараховано
Задовільно	E (50-59)	зараховано
	FX (35-49)	незараховано (з можливістю повторного складання)
Незадовільно	F (1-34)	незараховано (з обов'язковим повторним курсом)

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ Й КОНТРОЛЮ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

1. Охарактеризуйте дію припливно-відпливних процесів.
2. Україна за часів Центральної Ради.
3. Охарактеризуйте сили, які мають безперечний вплив на зміну природи Землі.
4. Україна уXIV-XV ст.
5. Що таке голоцен ? Дайте його часову структуру.
6. Україна за часів ЗУНР.
7. Охарактеризуйте зміни кліматичних умов впродовж субатлантичного періоду голоцену.
8. Україна за часів Директорії.
9. З'ясуйте сутність потенціалу ланцюговості заселення території (ПЛЗ) – поступового (ПЛЗ_п) та інтерферованого (ПЛЗ_і).
10. Україна у XV - XVII ст.
11. Охарактеризуйте сили, які мають безперечний вплив на зміну природи Землі
12. Буковина та Закарпаття у XIV - XVI ст.
13. З'ясуйте сутність сумарної поселенської енергії території (СПЕТ).
14. Південь України у XIV - XVI ст.

15. У чому полягають особливості вивчення процесів заселення будь-якої території?
16. Козацько-Гетьманська держава в Україні.
17. З'ясуйте сутність інтегрованого поселенського потенціалу території (ПШТ_i).
18. Україна за часів Гетьманату
19. Поясніть гігантську модель маятникового механізму коливання клімату Землі.
20. Україна у міжвоєнні роки
21. Яка періодичність і наслідки на природу Землі її нерівномірного опромінення і зміни сонячної активності?
22. Україна після 1945 р.
23. Охарактеризуйте зміну кліматичних умов впродовж пребореалу-суббореалу.
24. Буковина та Закарпаття у XIV - XVI ст.
25. Охарактеризуйте сили, які мають безперечний вплив на зміну природи Землі.
26. Україна за часів Директорії.
27. Подайте методичку визначення кількісних показників СПЕТ.
28. Україна за часів Центральної Ради.
29. Охарактеризуйте 4 етап формування ретроспективної географії.
30. Україна за часів Гетьманату
31. Охарактеризуйте останній етап формування ретроспективної географії.
32. Україна за часів ЗУНР
33. Охарактеризуйте третій етап формування ретроспективної географії.
34. Козацько-Гетьманська держава в Україні.
35. Заселення і господарська спеціалізація території України за неолітичної доби.
36. Заселення і господарська спеціалізація території України за енеоліту (мідно-кам'яного віку).
37. Освоєння території України та її господарський розвиток за доби бронзи).
38. Заселення та господарський розвиток території України в залізну добу (I тис. до н.е.).
39. Особливості заселення та освоєння території України у I-VI ст.н.е.
40. Географічні передумови та особливості формування Київської Русі.
41. Географічне положення і розвиток давньоукраїнських державних утворень: Київської Русі, Галицького князівства, Галицько-Волинської держави.
42. Удільні князівства на українських землях в XIV-XV ст..
43. Польський адміністративно-територіальний устрій на українських землях у XV—XVIII ст..
44. Землі Закарпаття, Буковини та Півдня України у XIV-XVI ст..
45. Географічне положення та розвиток Козацько-Гетьманської держави.

46. Українська етнічна територія напередодні першої світової війни.
47. Географічне положення і розвиток Української держави 1917-20рр. (Центральна Рада, Гетьманат, Директорія, ЗУНР).
48. Післявоєнний державно-політичний і адміністративно-територіальний поділ земель України
49. Етнос, ієрархія етнічних спільностей.
50. Вік етносу, параметризація етнічної історії.
51. Етнічні процеси та взаємовідносини між етносами.
52. Взаємовідносини етносів і ландшафтів, роль ландшафтів у виникненні етнічних спільностей.
53. Класифікації етносів
54. Питання витоків (джерел) слов'яно-української прабатьківщини.
55. Загальний огляд проблеми походження українців.
56. Слов'яно-українська етнічність археологічних культур та початок розвитку українського етносу.
57. Постава сучасної української нації (фази: підйому, акматична, надламу).
58. Народи індоєвропейської лінгвістичної сім'ї: слов'янська група (росіяни, білоруси, поляки, болгары, словаки, чехи); романська група (молдовани, румуни); албанська група (албанці); грецька група (греки-татари, греки-елліни); індоарійська група (цигани); германська група (німці, євреї); вірменська група (вірмени).
59. Народи уральської лінгвістичної сім'ї.
60. Народи алтайської лінгвістичної сім'ї – тюркської групи (татари, кримські татари, караїми, кримчаки, гагаузи).
61. Народи інших лінгвістичних сімей (грузини, корейці)

Зарахування результатів неформальної освіти

Відповідно до «Положення про взаємодію формальної та неформальної освіти, визнання результатів навчання (здобутих шляхом неформальної та/або інформальної освіти, в системі формальної освіти) у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича (протокол №4 від 28 березня 2022 року)» (<https://www.chnu.edu.ua/media/3aykf41y/polozhennia-pro-vzaiemodiiu-formalnoi-ta-neformalnoi-osvity.pdf>) допускається зарахування навчальних елементів, а також отримання додаткових балів за результатами неформальної освіти:

– проходження безкоштовних навчальних тренінгів (вебінарів, семінарів), що проводяться на низці українських фахових платформ, за умови отримання безкоштовного сертифікату.

Результати зараховуються лише для відповідних тем лекційних і семінарських занять, практичних і лабораторних завдань даної навчальної дисципліни у кількості балів, що виділяються на цей навчальний елемент.

Рекомендована література

Основна

1. Баран В.Д. Походження слов'ян / В.Д.Баран, Д.Н.Козак, Р.В.Терпиловський. – К.: Наукова думка, 1991. – 144 с.
2. Дністрянський М.С. Етногеографія України: Навч. посіб./ М.С. Дністрянський. – Вид. центр ЛНУ ім. І.Франка, 2008. – 232 с.

3. Дністрянський М.С. Політична географія та геополітика України: Навчальний посібник / М.С. Дністрянський. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. – 344 с.
4. Дорошенко Д. Нарис історії України / Д. Дорошенко. – Львів: Світ, 1991.
5. Корнус О.Г. Історична географія: навчальний посібник/ О.Г. Корнус. – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2013. – 156 с.
6. Крип'якевич І. Історія України / І.Крип'якевич. – Львів: Світ, 1990. – 520 с.
7. Круль В. Історична географія: її позиціонування між географією та історією / Круль В. // Теоретичні та методологічні проблеми суспільної географії: Зб. наук. праць. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. – С.144-150.
8. Круль В. Часові особливості розвитку ретроспективної географії / В. Круль, Г. Круль, Г. Григор'єва // Гуманізація науки як мегадисциплінарна проблема / під ред. проф. С.Д.Абрамовича. – Чернівці: Книви-XXI, 2006. – С.34-49.
9. Круль В.П. Історична географія Західної України: Конс. лекцій / В.П. Круль / За ред. Я. І. Жупанського. – Чернівці: ЧДУ, 1999. – 46 с.
10. Круль В. П. Історична географія Західної України: навч. посібник. – вид. 2-ге, доповн. – Чернівці: ЧНУ, 2008. – 188 с.
11. Круль В.П. Краєзнавство: історична географія. Конс. лекцій / В.П. Круль / за ред. Я.І.Жупанського. – Чернівці: ЧДУ, 1999. – 107 с.
12. Круль В. П. Ретроспективна географія з основами етнографії: підручник / В. П. Круль. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2017. – 376 с.
13. Круль В. П. Ретроспективна географія з основами етнографії: навч. посібник / В. П. Круль. – Чернівці: Родовід, 2014. – 296 с.
14. Круль В.П. Ретроспективна географія поселень Західної України: монографія. – Чернівці: Рута, 2004. – 382с.
15. Круль В.П. Ретроспективна географія: структура, завдання та особливості / В.П. Круль // Історична географія: початок ХХІ сторіччя / Зб. наук. праць. – Вінниця: ПП „Видав. „Теза”, 2007. – С.28-40.
16. Мороз С.А. Методологія географічної науки: навч. посібник / С.А.Мороз, В.І.Онопрієнко, С.Ю.Бортник. – К: Заповіт, 1997. – 333с.
17. Наулко В.І. Етнічний склад населення УРСР. Статистико-картограф. дослідження / В.І. Наулко. – К.: Наук. думка, 1965. – 136 с.
18. Пономарьов А. Етнічність та етнічна історія України. – К.: Либідь, 1996. – 272 с.
19. Пономарьов А. Українська етнографія / А. Пономарьов. – К.: Либідь, 1994. – 320 с.
20. Романчук С.П. Історичне ландшафтознавство: теоретико-методологічні засади та методика антропогенно-ландшафтних реконструкцій давнього природокористування: Монографія / С.П. Романчук. – К.: ВЦ „Київський університет”, 1998. – 146 с.
21. Сливка Р.Р. Історична географія. Метод. посіб. для студентів / Р.Р. Сливка, Л.В.Сливка. – Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2011. – 160 с.
22. Соціально-економічна географія України / за ред. проф. О.Шаблія. – Львів: Світ, 1994. – 608 с.
23. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії: навчальний посібник / О.Г. Топчієв. – Одеса: Астропринт, 2001. – 560 с.
24. Трубочанінов С.В. Історична географія України / С.В. Трубочанінов. – Кам'ян.-Подільський: Оіюм, 2003. – 168 с.
25. Українська народність: нариси соціально-економічної і етнополітичної історії. – К.: Наукова думка, 1990. – 560 с.
26. Хоптяр Ю.А. Етнологія: Навчальний посібник / Ю.А. Хоптяр. – Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М.І., 2005. – 144 с.
27. Чмихов М.О. Археологія та стародавня історія України / М.О.Чмихов, Н.М.Кравченко, І.Т.Черняков. – К.: Либідь, 1992. – 376 с.

28. Шаблій О. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії / О. Шаблій. – Львів: Націон. ун-т ім. І. Франка, 2001. – 744 с.
29. Юрій М. Етногенез та менталітет українського народу / М. Юрій. – К.: Либідь, 1996. – 272 с.
30. Юрій М.Ф. Етнологія: Навчальний посібник / М. Юрій. – К.: Дакор, 2006. – 360 с.

Додаткова

31. Варнеке Б.В. У справі археологічної мапи України / Б.В. Варнеке // Записки історико-філологічного Відділу УАН. – К., 1927. – Кн. II. – С. 333–340.
32. Воропай Л.І. Досвід проведення історико-географічних досліджень / Л.І. Воропай // Фізична географія та геоморфологія. – К.: Вища школа, 1976. – Вип. 15. – С. 16-21.
33. Географія українських і суміжних земель. – Краків-Львів: Укр. видавництво, 1943.
34. Грушевський М. Ілюстрована історія України / М. Грушевський. – К.: Сяйво при Політграфкнизі, 1990.
35. Гуржій І.О. Стан і завдання історико-географічних досліджень на Україні / І.О. Гуржій, О.В. Молодчиков // Український історикогеограф. збірник. – К.: Наук. думка, 1971. – Вип. 1. – С. 3-33.
36. Жуковський А. Нарис історії України/ А. Жуковський, О.Субтельний. – Львів: Вид-во НТШ, 1991.
37. Жупанський Я.І. Соціально-економічна картографія / Я.І. Жупанський, П.О. Сухий. – Чернівці, 1996. – 274 с.
38. Ковальчук І. Історико-географічний аналіз, синтез і прогноз: суть і значення для становлення географічного українознавства / І. Ковальчук // Матеріали V конгресу МАУ: соціально-гуманітарні науки. – Чернівці: Рута, 2004. – С.301-312.
39. Компан О.С. Міста України в другій половині VII ст. / О.С. Компан. – К., 1963. – 388 с.
40. Кордуба М. Західне пограниччє Галицької Держави між Карпатами та долишнім Сяном (з картою) / М. Кордуба. //Записки НТШ. – Львів: др-ня НТШ, 1925. – Т.138-140. – С.159-245.
41. Крип'якевич І. Галицько-Волинське князівство / І. Крип'якевич. – К.: Наукова думка, 1984.
42. Круль В.П. Красзнавче дослідження географічних процесів заселення Галичини / В.П. Круль / Дисертація на здобут. наук. ступ. к.г.н. – Чернівці, 1996. – 258 с.
43. Круль В.П. До питання про об'єкт і предмет вивчення історичної географії / В.П. Круль, П.О. Сухий, М.Д. Заячук, Г.Я. Чернюх // Матер. Другої Всеукр. наук. конф. „Історія української географії та картографії: проблеми і перспективи. – Тернопіль, 2000. – С. 57-61.
44. Курій Ю. Мову – до Червоної книги / Ю. Курій // Експрес. – 5-12 липня 2012. – с.14.
45. Лозинський Р.М. Мовна ситуація в Україні (суспільно-географічний погляд): монографія / Р.М. Лозинський. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І.Франка, 2008. – 502 с.
46. Махній М. Етнoеволюція: Науково-пізнавальні нариси / М. Махній. – К.: Vloх.ua, 2009.
47. Національний склад населення України та його мовні ознаки (за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року). – К.: Державний комітет статистики України, 2003. – 245 с.
48. Пастернак Я. Археологія України / Я.Пастернак. – Торонто, 1961. – 790 с.
49. Петров В. Походження українського народу /В. Петров. – К.: МП „Фенікс”, 1992. – 192 с.
50. Підгородецький П.Д. Історична фізична географія / П.Д. Підгородецький // Фізична географія та геоморфологія. – К.: Вища школа, 1976. –Вип. 15. – С. 9-15.
51. Рогачук Д. Походження східних слов'ян /Д. Рогачук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: h.ua / story / 151015

52. Рудницький С. Про становище історичної географії в системі сучасного землезнання / С. Рудницький // Записки істор-філологіч. відділу. – К.: Др-ня АНУ, 1927. – кн. 13-14. – С.345-356.
53. Тутковський П. Матеріали для бібліографії мапознавства України (мапи, плани, атласи, альбоми, мапознавча література) /П. Тутковський. – Ч. 1. // 36. історико-філологічного факультету УАН. – К., 1924. – № 16. – С. 1-65.
54. Україна у Великій війні 1939-1945. Київ: Емма, 2014. – 264 с.
55. Щодра О. Історична географія: еволюція поглядів на предмет і завдання студій / О.Щодра // Вісник Львівського університету. Серія історична. – 2013. – Вип.48, С.282-296.

ПОЛІТИКА АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ

Питання плагіату та академічної доброчесності регламентуються ЗУ «Про вищу освіту» та локально-правовими актами ЗВО: Правила академічної доброчесності у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича https://drive.google.com/file/d/1EzBsehqERCEzxJwWertz6_eTUFUBGv4o/view. Положення про виявлення та запобігання плагіату у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича https://drive.google.com/file/d/16eJk4gKG5oJII2ot4UeSq2_BSgadrPI_/view та Етичний кодекс Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича https://drive.google.com/file/d/1CB4AIMVXSAYkF_CepIk98GPc9E8KznQ/view

Студенти несуть особисту відповідальність за випадки їхнього порушення, враховуючи плагіат, списування, підказування тощо. У разі виявлення академічної недоброчесності вперше бали, зараховані студентів/ці за виконане завдання, скасовуються. Повторна практика недоброчесності може призвести до анулювання всіх нарахованих за курс балів.